

ԻՍՏԱՆԻ ԿՍԵՐՅԱՆ ԻՆՏԵՐՆԱԿԱՆ ԻՆՏԵՐՎԵՆՏԻՆ
INSTITUTE OF SOCIAL STUDIES AND ANALYSIS

ՆԿՄԵՍ
ՆԱԽՊԱԳՈՒՅԻՆ
ՄՈՆԻՏՈՐ

Բաց հասարակության հիմնադրամ

**Քաղաքականության խորհրդատվական
փաստաթուղթ՝ էթնիկական
փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների
քաղաքական մասնակցության բարելավում
2019 թվական**

Ամփոփում

Քաղաքականության մեջ նշված փաստաթուղթը հենվում է Վրաստանի էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների քաղաքականության կյանքի մեջ մասնակցելու հետազոտությանը, որն էլ «Բաց հասարակության հիմնադրամի» աջակցությամբ է, սոցիալական հետազոտության և վերլուծության ինստիտուտը 2018-2019 թվականներին իրականացրել: Նրա նպատակն էր էթնիկական փոքրամասնությունների ինտեգրումը և քաղաքական կյանքի մեջ ներգրման տեսանկյունով գոյություն ունեցող իրավիճակի գնահատումը: Վրաստանում նմանատիպ ուշադրությամբ հետազոտություն դեռ չի իրականացել: Պետք է նաև հաշվի առնել, այն որ նա շատ դեպքերում կենտրոնանում է էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների դիրքին, որոնք էլ կոմպակտ բնակեցված շրջաններում են ապրում: Համապատասխանաբար, նշված հետազոտությունը ներկայացնում է ապացույցների կարևոր աղբյուրը պետական մակարդակին էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական և քաղաքացիական մասնակցության հնարավորությունների էլ ավելի շատ ուժեղացման և բարելավման ուղղությամբ:

Ներածություն

Մույն փաստաթղթի մեջ ներկայացված առաջարկությունների աղբյուրը, մի կողմից, հետազոտության գործընթացի մեջ հենց իրենց էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցչությունների կողմից ներկայացված առաջարկություններն են, մյուս կողմից էլ, նման քաղաքականության միջազգային լավագույն փորձերն են: Առաջարկությունների էլի մեկ աղբյուր է սոցիալական հետազոտության և վերլուծության ինստիտուտի կողմից հետազոտությունների արդյունքներին ծանոթանալու նպատակով 2019 թվականի մարտին անցկացված աշխատանքային հանդիպումների ժամանակ արտահայտված կարծիքներն են, որոնք էլ քննարկման ժամանակ մասնակցող փորձագետների, քաղաքականության կուսակցությունների, տեղական և կենտրոնական կառավարության և ոչ կառավարական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներին են վերաբերվում:

Քաղաքականության փաստաթղթի մեջ ներկայացված առաջարկությունները կոնկրետ քաղաքականության նախաձեռնությունների և կառավարական ծրագրերի/նախագծերի ձևով արտացոլման հնարավորություն է տալիս: Միննույն ժամանակ, քաղաքականության փաստաթղթի մեջ ներկայացված առաջարկությունների մի մասի հասցեատերը ոչ կառավարական սեկտորն է, որոնք կազմակերպություններն և բիզնես-սեկտորն է: Ընդհանուր առմամբ, այստեղ ներկայացված առաջարկությունների իրականացումը կօգնի Վրաստանի բազմաէթնիկական հասարակության մեջ ինտեգրման ցուցանիշների էլ ավելի շատ ուժեղացմանը:

---

¹ Հետազոտության սահմաններում ստացած տվյալները հենվում են մասսայական հարցաքննությանը էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքականության մասնակցությանը, որն էլ անցկացվել է Սամցխե Ջավախեթիում, Քվեմո Քարթլիում, Կախեթիում, Թբիլիսիում և Բաթումում: Հաշվի է առած, այն որ քաղաքի տիպի բնակավայրերում փոքր էթնոսների ներկայացուցիչները (Հետազոտության մեջ մասնակցող պատասխանողների 20.7%) հարցաքննվեցին, որոնք էլ իրենք իրենց ռուսալեզու, քուրդ/եզդի կամ գնչուների համայնքին են համարում: Հարցաքննվածներից 20.5%-ը հայկական, 20.2%-ը ադրբեջանական, 20.1%-ը քիստական, 18.6%-ը օսական թեմին է պատկանում, որոնք էլ կոմպակտ են բնակեցված երկրի հարավում՝ Սամցխե-Ջավախեթի և Քվեմո Քարթլիի շրջաններում, արևելքում՝ Կախեթի շրջանում:

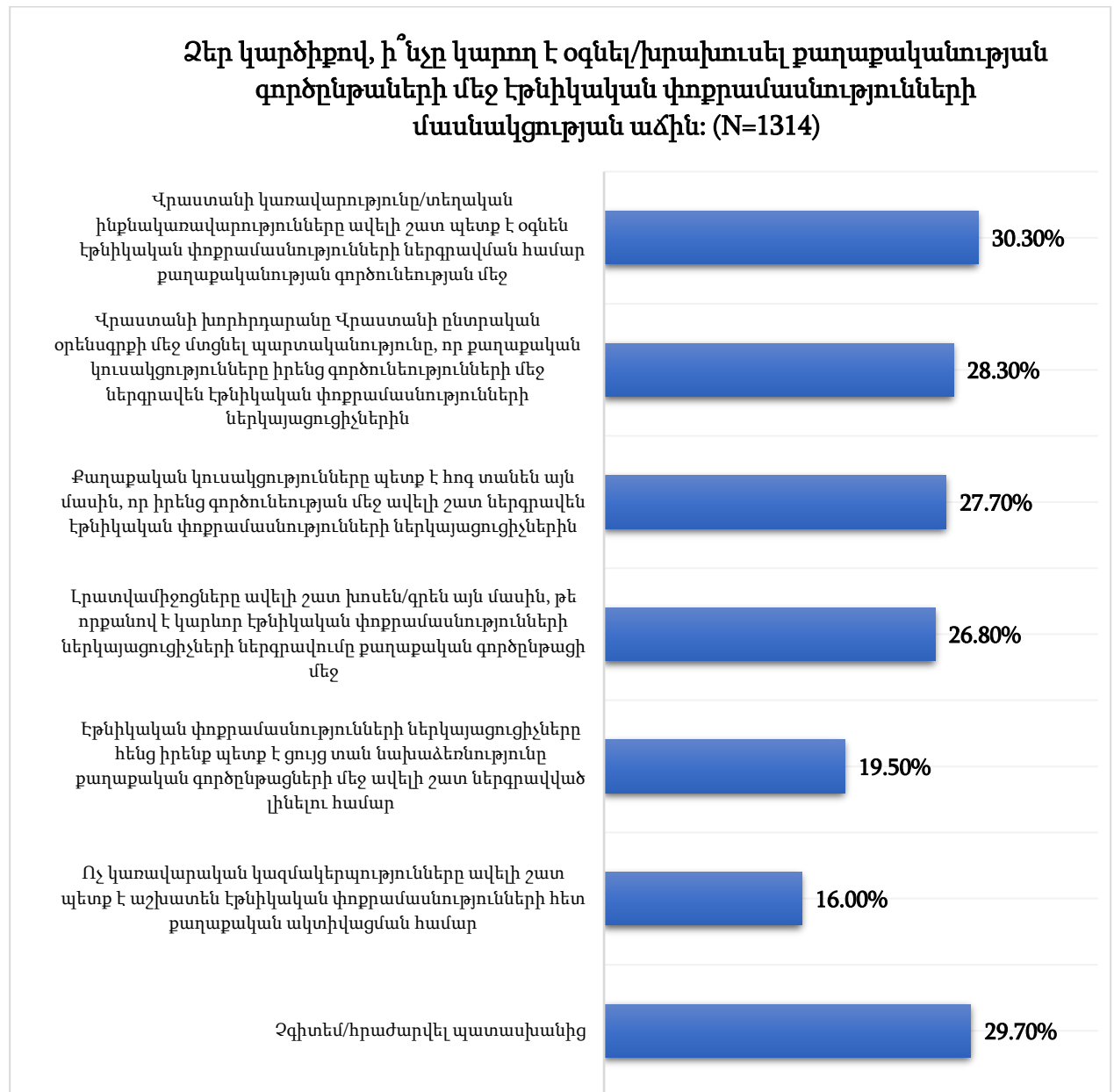
Հետազոտության տվյալները մի քանի ուղղությամբ են օգտագործված. Մի կողմից, այն հնարավորություն է տալիս, բացահայտել այն կոնկրետ խնդիրները, որն էլ էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների կարծիքով, հանրային սեկտորի կողմից չնայած իրականացված փորձերին, այն դեռ մնում է չլուծված և կառավարության կողմից արձագանքի թիրախային խմբի դիրքերի առավելագույն հաշվի առնելու հիման վրա իրականացնելու հնարավորություն է պարունակում, մյուս կողմից էլ այս տվյալները քաղաքականության ապագա գործողությունների կոնկրետ ապացույցների հիման վրա սահմանված լինելու հնարավորություն են մեզ տալիս:

Էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների քաղաքական և քաղաքացիական մասնակցության խնդիրները

Այն խնդիրների ցուցակը, որոնք էլ էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների դիրքով, ռեակցիան կպահանջի, հնարավոր է այն բաժանվի 4 տիպի. Ստրատեգիական, ինստիտուցիական, ծրագրային-նախագծային և օպերացիական: Խնդիրների մասին քննարկումը և նրանց լուծմանը կոնկրետ առաջարկությունների ցուցակն էլ քաղաքականության փաստաթղթի մեջ ճիշտ այս կառույցներով է ներկայացրած:

1. **Ստրատեգիական մակարդակին ռեակցիան հանրային քաղաքականության օրակարգում էթնիկական փոքրամասնությունների հարցերը ավելի շատ ներկայացնելու և ավելի շատ ինտենսիվությունների քննարկումներ են նախատեսվում:** Նշվածը ակտիվորեն էր ընդգծված հետազոտության արդյունքների շնորհանդեսի ժամանակ էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների կողմից և ակտիվորեն էր հատվում պատասխանողների դիրքերի մեջ: Այսպիսի պահանջները հատվում են ինչպես ազգային, այնպես էլ մարզային և տեղական մակարդակներին: Այն առաջարկությունների միջև, որոնք էլ, հենց իրենց էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների կարծիքով, կօգնեն քաղաքականության գործընթացների մեջ էթնիկական փոքրամասնությունների մասնակցության աճին, պետք է հաշվի առնել էթնիկական փոքրամասնությունների համար հետազոտության գործընթացում առաջարկված դրույթների աջակցության որակը: Հայկական և ադրբեջանական համայքների մեջ հիմնականում հետևյալ երկու գործոններն էին աջակցված. 1. Վրաստանի կառավարությունը/տեղական ինքնակառավարությունները ավելի շատ պետք է օգնեն էթնիկական փոքրամասնություններին ներգրավվել քաղաքականության գործունեությունների մեջ (43.6% և 47%) և 2. Քաղաքականության կուսակցությունները պետք է հոգ տանեն այն մասին, որ իրենց գործունեությունների մեջ ավելի շատ ներգրավվեն էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչներին (45% և 44.5%): Քիստ պատասխանողները ավելի շատ են կիսվում իրենց կարծիքներով, այն որ քաղաքականության ներգրավման աճի համար հարկավոր է Վրաստանի խորհրդարանը Վրաստանի ընտրական օրենսգրքի մեջ ձեռք մտցնել պարտավորությունը, որ քաղաքականության կուսակցությունները իրենց գործունեությունների մեջ ներգրավվեն էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչներին (59.9%): Օսերի համայքի մեջ (40.8%) ակտուալ է այն կարծիքը, որ էթնիկական փոքրամասնությունների

քաղաքականության մեջ մասնակցելու համար աճը կմեծացնի այն, եթե լրատվամիջոցները ավելի ակտիվ կխոսեն/կգրեն այն մասին, թե որքանով է կարևոր էթնիկական փոքրամասնությունների ներգրավումը քաղաքականության գործընթացների մեջ (ISSA, 2019, Դիագրամ # 43.):

Այստեղ, ակնհայտորեն, պետք է տեղյակ լինի այն կոնկրետ ճանապարհները, որոնց հիման վրա էլ կարող է հասնել նրանցից յուրաքանչյուրը, քանի որ չմնան միայն հայտարարության մակարդակին և պրակտիկական իրականացման համար ավելի շատ հնարավորություն տրվի: Այն պայմաններում, երբ, որ Վրաստանի օրենքը քաղաքացիների քաղաքական միությունների մասին արգելում է կուսակցության ստեղծումը ըստ տարածաշրջանային կամ տարածքային նշանների, ամբողջ շեշտադրումը պետք է կատարվի

գոյություն ունեցող պայմանների մեջ գործուն կուսակցությունների կողմից սեփական օրակարգի մեջ էթնիկական փոքրամասնությունների թեմատիկայով ավելի շատ հետաքրքրությամբ է և նրանց ներկայացուցիչների սեփական կուսակցական ցուցակներում ավելի շատ է ներկայացնում (Նման առաջարկությունը տարածվում է նաև մաժորիտար ցուցակով թեկնածուների անվանումներին): Այս առումով, հնարավոր է արդյունավետ լինի օգտագործած գենդերային նշանով ներկայացուցչության խրախուսման ձևով այնպիսի մեխանիզմով լինի օգտագործած, ինչպիսին էլ է պետական ֆինանսավորման կրկնապատկում այն քաղաքական սուբյեկտների համար, որոնք էլ սեփական շարքերում էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչներին կներգրավեն: Որպես ներգրավման մեխանիզմի ցուցակի ամեն տասնյակի մեջ էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների նշումը կլինի լավագույն մեխանիզմը, որպեսզի խուսափի պարտավորությունների ֆորմալ կատարելուց և ցուցակի վերջում այն պրակտիկայի նշումների, որն էլ պարտականության առանց ճշգրտման շատ դեպքերում մեր մեջ է ֆիքսացվում:

Սոցիալական հետազոտության և վերլուծության իստիտուտի կողմից հետազոտության արդյունքների հետ ծանոթանալու նպատակով 2019 թվականի մարտին անցկացված աշխատանքային հանդիպումների ժամանակ արտահայտած առաջարկությունների միջև անվանվում է էթնիկական փոքրամասնությունների էթնիկական և կրոնական տոնների պատշաճ հարգանքը և նշման անհրաժեշտությունը ոչ միայն նախագահի, վարչապետի թե հանրային սեկտորի պաշտոնյա անձանց շնորհավորանքներով, այլ հայտարարել նրանց համար, որպես պաշտոնական հանգստի օրեր:

- 2. Ինստիտուցիոնալ մակարդակին բարձրացված խնդիրների թվում ակտուալ է էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական և քաղաքացիական մասնակցության ինստիտուցիոնալ սահմանների ընդլայնումը:** էթնիկական փոքրամասնությունների հետաքրքրությունները պաշտպանելու և աջակցությունը ապահովվելու համար կողմնորոշված այնպիսի ինստիտուցիոնալ մեխանիզմներ են, որոնցից են ժողովրդական պաշտպանի հետ գոյություն ունեցող էթնիկական փոքրամասնությունների խորհրդի կամ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովում գոյություն ունեցող էթնիկական փոքրամասնությունների հարցերի վրա աշխատանքային մշտական գործուն խումբը, որտեղ էլ ընտրական վարչության ներկայացուցիչների հետ, այս ուղղությամբ աշխատող ոչ կառավարական կազմակերպությունները անդամներ են դառնում, քանակականի և ֆունկցիոնալի ընդլայնում է պահանջում: Այսպիսով օրինակ, հարկավոր է շրջանային ընտրական հանձնաժողովներում էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները քանակությամբ ավելի շատ ներկայացնեն երկրի այն մունիցիպալիտետների մեջ, որտեղ նրանց քանակը բոլորից շատ է: Չնայած մի շարք փորձերին, ինչ տարածաշրջաններում կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի կողմից տեղամասային ընտրական հանձնաժողովների գործունեության ադրբեջանցիների, հայերի, օսերի և ռուսների էթնիկական ծագումով ներկայացուցիչների ներգրավումը ի նկատի ունի, այդ առումով գործունեությունը հարկավոր է կրկին ակտիվացնել: Նմանապես, օրակարգում մեզ հանդիպում են նաև հանրային սեկտորի վարչակազմի ոլորտում (ինչպես ազգային, այնպես էլ, հատկապես տարածաշրջանային և

տեղական ինքնակառավարությունների մակարդակին) էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցչության քանակության աճը: Ինստիտուցիոնալ մակարդակի կարևոր բարելավումների համար պահանջվում է հենց իրենց էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչ ակտիվիստների և միավորման շահերի պաշտպանության պրակտիկան: Չնայած դրան, որ գոյություն ունի շատ նախաձեռնություններ, որոնք էլ էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի ի նկատի ունի շահերի պաշտպանության (Այդպես էլ պետք է քննարկենք EMC-ի կողմի ծրագրերից մեկի սահմաններում պլանավորած «Հավասարության և համերաշխության ցանցի» ստեղծումը, որն էլ կմիավորի տարբեր քաղաքական կուսակցության, պետական մարմինների, ակադեմիայի և ակտիվիստական խմբերի ներկայացուցիչների և կրոնական ու էթնիկական փոքրամասնությունների մարտահրավերների նոր տեսանկյունով կկիսվի և կփորձի աջակցել սոցիալական փոփոխություններին), շահերի պաշտպանության գոյություն ունեցող պրակտիկան էլ ավելի շատ ջանքերով աջակցության կարիք ունի:

- 3. Ծրագրային և նախագծի մակարդակին** ռեակցիան կապված է էթնիկական խմբերի համար կարևոր այնպիսի խնդիրների հետ, որոնք էլ հետազոտության գործընթացում անվանվեց որպես բոլորից ակտիվը: Էթնիկական փոքրամասնությունների կողմից գործազրկությունն ու աղքատությունն է թվարկած, ինչպես երկու բոլորից սուր խնդիրները, պայմանավորվածության մեջ Վրաստանի բնակչության կողմից ընդգծված հիմնական խնդիրներն են: Կովկասյան բարոմետրի 2017 թվականի հարցաքննումներին համաձայն, բնակչության համար երկրում գոյություն ունեցող բոլորից կարևոր խնդիրը գործազրկությունն է (76.6%), հետո աղքատությունը (43.3%) (Կովկասյան բարոմետր, 2017): Թեև, ինչպես հետազոտությունն է հաստատում, երկու խնդիրն էլ էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի մեջ էլ ակտուալ է, թեև ավելի սուր է ընկալվում աղքատությունը 52.5 տոկոսով, քան թե գործազրկությունը, որն էլ ընդհանուր ազգային տվյալների հետ համեմատաբար ավելի քիչ է սուր (67.4%) երևում: Հետազոտության արդյունքներից երևում է, որ գործազրկության խնդիրը ավելի սուր է նշված տղամարդկանց կողմից (73.9%), քան թե կականց (61.4%): Էթնիկական խմբերի ներսում զբաղվածության հարցը, որպես ակտուալ խնդիր է ընդգծված քիստերի (85.9%), հայերի (84.7%) և ադրբեջանցիների (80%) համայնքներում: Իսկ, աղքատության խնդիրը գրեթե հավասար է ընդգծված բոլոր էթնիկական խմբերի մեջ, հատկապես սուր է ադրբեջանցիների (65.3%) և օսերի խմբերում (61.2%): Հետազոտությունը ցույց է տալիս նաև պետական լեզվի իմացության խնդիրի ակտուալությունը, հատկապես ադրբեջանական համայնքի մեջ: Այս խնդիրների մասին հատկապես նշում են էթնիկապես ադրբեջանցի (43.5%) և հայ (20.2%) պատասխանողները: Էթնիկական խմբերի ներսում հարկ է նշել այլ սուր խնդիրները. Ադրբեջանական համայնքի համար, թվարկածից բացի, նաև խնդրահարույց է առողջապահության հասանելիությունը (18.8%) և հողատարածքների օրինականացման հարցը (16.7%); քիստերի համայնքի մեջ ակտուալ է երկրի հասարակական և քաղաքական կյանքի մեջ ներգրավման ցածր որակը (19.4%), նրանց էթնիկական խմբի ներկայացուցիչների իրավունքների խախտումները (18.5%) և հողատարածքների օրինականացման խնդիրները(18.3%); օսական համայնքի մեջ ներկայացվեց հետևյալ խնդիրները.

հողատարածքների օրինականացման հարցերը (22.1%) և առողջապահության հասանելիությունը (19.5%): Քաղաքի տիպի բնակչությունում ապրող փոքր էթնոսների ներկայացուցիչների դեպքում ընդգծված է հիմնականում գործազրկության (42.5%) և աղքատության (42.1%) խնդիրները: Նշված թվարկածները հնարավորություն են մեզ տալիս ավելի նպատակային պլանավորել պետության կողմից էթնիկական փոքրամասնություններով բնակեցված տարածքներին գոյություն ունեցող խնդիրների լուծումը: Այստեղ, ընդհանուր առմամբ, պետական ինստիտուտների հանդեպ ցածր վստահությամբ ընդհանուր ազգային տվյալներին զուգահեռ, նախատեսելու է դառնում հետևյալ գործոն՝ դրույթը այն մասին, որ Վրաստանի կենտրոնական կառավարությանը հետաքրքրում է այս կամ այն էթնիկական փոքրամասնության անհրաժեշտությունները և խնդիրները, նրա հետ համաձայնվում է («Ամբողջությամբ է համաձայնվում» կամ «Հիմնականում է համաձայնվում») ընդհանուր պատասխանողների 43.1%: Իսկ էթնիկական խմբերի ներսում. Օս պատասխանողների 63.2%-ը, հայերի և քիստերի 44.4%-ը, ուրբան փոքր էթնոսների ներկայացուցիչների 38.8%-ը և ադրբեջանցիների 30.9%-ը (ISSA, 2019, Դիագրամ # 27): Համապատասխանաբար, էթնիկական փոքրամասնությունների անհրաժեշտություններին ռեակցիան Վրաստանի կառավարության առաջնահերթությունների մեջ փոփոխություն է պահանջում:

4. **Օպերացիոն մակարդակին ռեակցիա՝** հիմնականում կապվում են գործուն ծրագրերի և նախագծերի իրականացման մեջ ֆիքսացված թերությունների բարելավման անհրաժեշտությամբ: Այսպիսով, օրինակ, Վրաստանի բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում էթնիկական փոքրամասնություններին վերաբերվող արհտուրիենտների ընդունելիությունը պետական լեզուն մեկամյա վերապատրաստման դասընթացներին, հետևալ 4 տարի ուսուցումը շարունակելու նպատակով, կպահանջվի ավելի շատ ինտեգրվել և ոչ մեկուսացված միջավայրում իրականացնելը: Ինչպես նշում են սոցիալական հետազոտությունների և վերլուծությունների ինստիտուտի կողմից 2019 թվականի մարտի քննարկումների մեջ մասնակից էթնիկական փոքրամասնությունները, այս ծրագրերը, շատ դեպքերում, բացի մի շարք բացառություններից, ինչպիսին էլ է օրինակ, Իլիայի պետական համալսարանը, այնպիսի ոլորտում է (Առանձին շենքեր, որն էլ համալսարանային հիմնական ոլորտից կտրված է) իրականանում, որտեղ էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչ հայ և ադրբեջանցի ուսանողները ուրիշ ուսանողների հետ շփվելու հնարավորություն չունեն: Նույն հանդիպման ժամանակ էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները ընդգծեցին այն հանգամանքները, որոնք մինևույն ժամանակ, այսպիսի միջավայրում պատրաստման ժամանակ, նրանց միջև կոնֆլիկտներն են լինում, ինչն էլ մնացած ուսանողների հետ ինտեգրման դեպքում շատ ավելի կառավարական կդառնար: Այստեղ այն ակտիվորեն քննարկվում է 1+4 ծրագրի թիրախային խմբերի կազմի աճը, ինչը Վրաստանում ապրող բոլոր էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների համար նմանատիպ խրախուսող հնարավորության առաջարկություն ի նկատի ունի: Օպերացիոն մակարդակի փոփոխությունների անհրաժեշտությունը շեշտադրեցին սոցիալական հետազոտության և վերլուծության ինստիտուտի կողմից 2019 թվականի մարտի քննարկումներին մասնակցող

Էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների կողմից ստաժի պետական ծրագրի դեպքում, երբ խոսում էին ստաժին մասնակցող էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչ երիտասարդների հիասթափության մասին և ստաժի հիման վրա հանրային աշխատանքների և տեղական ինքնակառավարման մեջ ցածր զբաղվածության հնարավորությունների մասին: Հոդատարածքների օրինականացման հարցերի հանդեպ հետազոտության մեջ էթնիկական փոքրամասնությունների կողմից ուշադրություն դարձրին պայմաններին, նույն ցուցակում պետք է քննարկենք ֆիզիկական և մասնավոր օրենքի իրավաբանական անձանց օգտագործման մեջ գտնվող հոդատարածքի վրա սեփականության իրավունքի ճանաչման հանձնաժողովի աշխատանքի արդյունավետության բարելավումը, հատկապես էթնիկական փոքրամասնություններով կոմպակտ բնակեցված տարածաշրջաններում:

Ընդհանուր առմամբ, բաց հասարակության հիմնադրամի աջակցությամբ սոցիալական հետազոտության և վերլուծության ինստիտուտի կողմից անցկացված հետազոտությունը հաստատեց, որ էթնիկական փոքրամասնությունների մեջ բարձր է Վրաստանի և վրաց հասարակության հանդեպ մշակութային-քաղաքականության ինքնության զգացումը²: Այնուամենայնիվ, այս զգացողությունը մի փոքր նվազում է երիտասարդ սերնդի մեջ, չնայած դրան, որ վրաց լեզվի իմացությունը առավել բարձր է հենց 18-24 տարեկան պատասխանողների մեջ (Բնդեքսի միջինը 25 միավորից՝ 20.19): Վրաստանի և վրաց հասարակության հանդեպ մշակութային-քաղաքականության ինքնության զգացումը ամենացածրն է ադրբեջանական համայնքի մեջ (Միջին՝ 3.49, այն ժամանակ երբ դրույթի «Ես զգում եմ, որ վրաց հասարակության լիիրավ անդամն եմ» գնահատման միջին բալն է՝ 4.01), որն էլ վրաց լեզուն չիմանալու, ինչպես նաև նրա առջև կանգնած խնդիրը, ուրիշ էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների հետ համեմատած, բոլորից ակտիվն են անվանում: Էթնիկակա փոքրամասնությունների խմբերը կիսվում են նրանով թե Վրաստանը, ինչպես հիբրիդային ժողովրդավարություն ունեցող պետության իմիջ ունի: Ինչ վերաբերում է քաղաքական ներգրավվածությանը, դեկլարացիական, էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերից մեծամասնությունը քաղաքականության ինկլուզիայի կողմնակիցն է: Սակայն, մոտավորապես նրանցից մեկ երրորդ մասը համաձայնվում է այն կարծիքին, որ քաղաքականությունը էլիտաների (Եվ ոչ «Սովորական» քաղաքացիների) գործն է: Դեկլարացումից բացի, հարցաքննվածներից միայն մոտավորապես մեկ չորրորդ մասը իրենք իրենց համարում են քաղաքականապես ակտիվ քաղաքացի: Ցածր ակտիվիզմի պատճառներն են. Քաղաքականության նկատմամբ հետաքրքրության բացակայությունը, ընտանեկան հոգսերը և վրացերենի անկատ իմացությունը:

Համապատասխանորեն, էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների քաղաքական և քաղաքացիական մասնակցության հնարավորությունների աճի նպատակով, այն

² ISSA-ի հետազոտության մեջ ներկայացրած դրույթները գնահատվեցին 5 բալանոց սանդղակով, որտեղ 1 բալլ նշանակում էր՝ «Ընդհանրապես համաձայն չեմ», 3 բալլ՝ «Այնքանով եմ համաձայն, որքանով էլ համաձայն չեմ», իսկ 5 բալլ՝ «Ամբողջովին համաձայն եմ»: Դրույթները գնահատելուս բալլ 3-ից ավել միջին ցուցանիշը դրական գնահատման դաշտում կտեղադրվի, իսկ նրանից ցածրը՝ բացասական դաշտում:

ակնհայտ է դառնում, թե պետությունը որ թիրախային խմբին պետք է շնորհի առաջնահերթությունը, հատկապես, խնդիրների կառավարման առաջին փուլին:

Առաջարկություններ էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների քաղաքական և քաղաքացիական մասնակցության հնարավորությունների բարելավման համար:

Կարևոր է, ներկայացրած լինի ինտեգրման մոտեցումը, որն էլ կօգնի էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական և քաղաքացիական մասնակցության հնարավորությունների աճին և հետևաբար դրական ձևով կգործի որոշում կայացնելու գործընթացում ավելի ներգրավվածության մոդելի ժառանգության մասին: Այս նպատակով իրականացնելու գործոնները ներկայացված են ըստ առաջարկության փաթեթների:

Առաջարկությունների փաթեթ 1.

Այս փաթեթի նպատակն է, էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքացիական մասնակցություններին խրախուսելու նպատակով, դոնոր կազմակերպությունների և տարբեր անալիտիկային կենտրոնի, նրանց միջև ակադեմիական շրջանակների ներկայացուցիչների, ակտիվացումը: Կարևոր է, բոլոր հետաքրքրված կողմերը սեփական ջանքերի կոորդինացումը կատարել, քանի որ էթնիկական փոքրամասնությունների մեջ հաղթահարի քաղաքացիական մասնակցության մշակութային մարտահրավերները և քաղաքացիական ներգրավման ուղղությամբ հասարակության մեջ գոյություն ունեցող Նիհիլիստական վերաբերմունքը:

Քաղաքացիական մասնակցությանը օգնության ձևեր մեկնել. Վրաստանում էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական և քաղաքացիական մասնակցության օգնության ձևեր մեկնող մեխանիզմը պետք է քննարկենք ինչպես կառավարական, այնպես էլ ոչ կառավարական սեկտորի ներկայացուցիչների համար, ակտիվիստների և շարքային քաղաքացիների համար դրամաշնորհային ֆինանսավորումների, խորհրդատվությունների և վերապատրաստման համակարգերների առաջարկումը: Մենք մտածում ենք, որ նման համակարգերի ներդրումը հասարակության մեջ քաղաքացիական մասնակցության հանդեպ գոյություն ունեցող Նիհիլիստական վերաբերմունքը կօգնի հաղթահարել: Առաջարկությունների նշված մասը ուշադրություն է գրավում սկզբունքի վրա, ըստ որին էլ, մարդիկ մասնակցությունը սովորում են սեփական փորձի հիման վրա, ինչն էլ վերջնականապես իրենց քաղաքացիական մշակույթն է ուժեղացնում:

- **Դրամաշնորհների առաջարկություն՝** դոնոր կազմակերպությունները պետք է աջակցեն այնպիսի դրամաշնորհային ծրագրերի ֆինանսավորմանը, որոնք էլ քաղաքացիական ներգրավման ճանապարհով հասարակական գործընթացների մեջ էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական և քաղաքացիական մասնակցությունն ի նկատի ունի: Այս տեսանկյունով, դոնոր կազմակերպությունների շահերի ոլորտում պետք է հայտնվի այնպիսի գործոնների աջակցություն, որն էլ կենտրոնացած կլինի կրթական կամպանիայի և

անհրաժեշտ խորհրդատվական ծախսերի վրա: Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական և քաղաքացիական մասնակցության համար անհրաժեշտ գործոնները խրախուսելու նպատակով, նաև, անհրաժեշտ է համապատասխան դրամաշնորհային հայտարարության մշակումը և մրցակցային որենքով ֆինանսավորումը: Դրամաշնորհային ֆինանսավորումը պետք է ուղղված լինի այնպիսի նախագծերի և գործոնների աջակցության վրա, որոնք էլ քաղաքի մունիցիպալիտետի և էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների ինտերակցիայի և համագործակցությանն է օգնության ձեռք մեկնում: Չնայած դրան, որ այսօր Վրաստանում գոյություն ունի մի քանի իստիտուցիական մեխանիզմներ, որն էլ հանրային սեկտորում առաջարկում են այսպես կոչված փոքրաքանակ և խոցելի էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների սոցիալական-տնտեսական և մշակութային ինտեգրման համար, էթնիկական փոքրամասնությունների հանդեպ ավելի շատ ակցենտացումը նպատակային ծրագրային աջակցության համակարգների առաջարկությամբ և նրանց արդյունավետությունից հետո բարձրացման համար է հոգ տանում:

- **Խորհրդատվությունը՝** Հարկավոր է էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքականակ և քաղաքացիական մասնակցության համար կենտրոնացված գործոնները աջակցված լինի համապատասխան խորհրդատվական ծառայությամբ, որն էլ ոչ կառավարական կազմակերպությունները, վերլուծական կենտրոնները և համալսարանային հասարակությունը կապահովի, դոնոր կազմակերպություններին ձեռք մեկնելուն: Խորհրդատվական ծառայության ծախսերը ծածկելով կարևոր ներդրում կմտցնեք էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական և քաղաքացիական մասնակցության հնարավորությունների ընդլայնմանը:
- **Տրենինգներ՝** Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական և քաղաքացիական մասնակցության հմտությունների զարգացման և աճի տեսանկյունով, անհրաժեշտ է ինչպես տեղական կառավարության համար, այնպես էլ ոչ կառավարական սեկտորի ներկայացուցիչների համար, էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների համար և շարքային քաղաքացիների համար տրենինգների և սեմինարների առաջարկումը: Նշվածը, առաջին հերթին, նախատեսված է հանրային սեկտորի վերին և միջին մակարդակի ներկայացուցիչների վրա, քաղաքի տարբեր աշխատանքի ղեկավարների վրա, քաղաքի ընտրական պաշտոնյա անձանց և էթնիկական փոքրամասնությունների ոչ կառավարական սեկտորի լիդերների վրա: Քաղաքացիական մասնակցության թեմատիկայի մասին տրենինգի առաջարկումը նպատակ է դառնում որոշում կայացնելու ինկլուզիվ մոդելի վրա համապատասխան տեղեկատվություն տրամադրելով: Այսպիսի տրենինգների անհրաժեշտությունը հատկապես կարևոր է կառավարության շրջանակների համար: Նման տրենինգները Վրաստանում շատ կարևոր ձեռք մեկնում կլինեք քաղաքացիական մասնակիցների աճին: Էթնիկական փոքրամասնություններին երիտասարդների մեջ գոյություն ունեցող քննադատական կախվածություններից ելնելով, ինչն էլ սոցիալական հետազոտության և վերլուծության ինստիտուտի կողմից հետազոտությունների արդյունքների հետ ծանոթանալու նպատակով 2019 թվականի մարտին անցկացրած

գործնական հանդիպումների ժամանակ ֆիքսվեց, կարևորը այն է, որ այսօր էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների համար առաջարկած պետական ստաժի ծրագիրը էլ ավելի շատ կբարելավվի: Այս ստաժի ծրագրի մանրամասն բացահայտումից և բովանդակությամբ-մեթոդական բարելավումն ի նկատի ունի, որ ստացած գիտությունը և փորձի ծրագիրը ավարտելուց հետո ծրագրի մասնակիցը ավելի շատ հնարավորություն է ընձեռում աշխատանքի: Այստեղ, քննարկվում է էթնիկական փոքրամասնությունների հաջողակ մասնակիցների հանրային սեկտորում՝ առնվազն տեղական ինքնակառավարությունների մարմիններում աշխատատեղերի հնարավորությունների ձևավորումն էլ:

Առաջարկությունների փաթեթ 2

Այս փաթեթի նպատակն է, էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքացիական մասնակցության իրական պրակտիկայի գոյություն ունեցող իրավական սահմանների հետ կապվածության նպատակով, համապատասխան առաջարկությունների առաջարկումը: Ներկայացվող առաջարկությունների փաթեթը ծառայում է քաղաքացիական մասնակցության ընթացիկ ինստիտուցիական միջավայրի բարելավմանը և որոշումները կայացնելու գործընթացում արտաքին ակտորների ներգրավվածության ձեռք մեկնելուն: Առաջարկություններից մեծ մասը խնդիրների լուծման մեխանիզմների վերևից, կառավարության կողմից ինստիտուցիական միջամտության մակարդակին կգիտակցի:

- Պետական գործակալություններում հասարակական ներգրավվածության ինստիտուցիոնալ բջիջների ստեղծումը և գնահատման համապատասխան գործիքների հաստատումը՝ Պետական գործակալությունները, ինչպես ազգային, այնպես էլ տեղական մակարդակի վրա, հանրային մասնակցության ինստիտուցիոնալ աջակցության նպատակով, արտաքին ակտորների հանրային ներգրավվածության վրա պատասխանատու վարչական միավորի հաստատում պետք է առաջարկեն (Դա հնարավոր է իրակացնել վարչության, բաժնի կամ աշխատանքի ձևով): «Լավ կառավարման» ամենալավ փորձը հաշվի առնելով, տեղական ինքնակառավարությունները պետք է ներդրում անեն «Ավելի լավ քաղաքային կառավարչական նախաձեռնություններ», որոնք էլ հասարակական մասնակցության պրոակտիվ աջակցության համակարգների ներդրման հետ միասին ներառում է (Հասարակության ներգրավվածության ցուցանիշների հիման վրա) պերմանենտ ռեժիմի մեջ կառավարական գործակալությունների գնահատումը (Saha, 2009): Էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների մասնակցությունը այս գնահատման կարևոր բաղադրիչներից մեկը կդառնա: Մինևս ժամանակ, կարևոր է գնահատման ադեկվատ համակարգների վրա համաձայնությանը հասնել, որն էլ, նաև, էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների համամասնակցության հիման վրա կարելի է

իրականացնել և նրանց հնարավորություն տալու կոնկրետ չափանիշների և գնահատման ցուցանիշների առաջարկությունների համար:

- **Քաղաքացիական հավասարությունը և ինտեգրման պետական ստրատեգիայի և 2015-2020 թվականներին գործողությունների ծրագրի կատարման մոնիտորինգի և գնահատման գործընթացում հենց իրենց փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների ներգրավման հնարավորությունների ընդլայնումը:** Չնայած դրան, որ ներկայացրած քաղաքականության փաստաթղթի մեջ ուշադրությունը էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական և քաղաքացիական մասնակցության հարցն է շեշտադրված, նշված առաջարկության գործնական իրացմանը օգնության ձեռք է մեկնում բոլոր տիպի փոքրամասնությունների խնդիրների լուծման նպատակով ստրատեգիայի և գործողությունների ծրագրով կրած պատասխանատվությունները ավելի շատ արդյունավետությամբ և արդյունավետ իրականացնելու: Պետք է նաև հաշվի առնել այն, որ հնարավոր է առաջին փուլի ժամանակ անհրաժեշտ դառնա գործողությունների պլանի մեջ ֆիքսացված արդյունքները (Ի նկատի ունի ինչպես ակնթարթային, այնպես էլ միջանկյալ և վերջնական արդյունքները) թիրախային ցուցանիշների չափման կոնկրետ ցուցանիշների համատեղ վերանայումը և նաև ավելացնել նոր ցուցանիշներ, բացի այդ, նրանց մոնիտորինգի նպատակով առանձին անկախ փոքրամասնությունների ներկայացուցիչներով հավաքածու խմբի կողմից կատարման որակի վերահսկողությունը ևս: Նման մասնակցային մոդելը քաղաքացիական հավասարության և ինտեգրման պետական ստրատեգիայի և 2015-2020 թվականներին գործողությունների պլանը կատարելու մոնիտորինգի և գնահատման գործընթացում այսօր իրականանում է ժողովրդական պաշտպանի գրասենյակի մոտ գտնվող էթնիկական փոքրամասնությունների խորհուրդի միջոցով և այս ինստիտուտը հազեցված է մոնիտորինգի և գնահատման ֆունկցիաներով: Թեև, հենց ինքը խորհուրդի կազմի ստատիկը և ավելի քիչ ներկայացուցչությունը, ինչը մի քանի ոչ կառավարական կազմակերպության մասնակցությամբ է բացահայտվում, ստեղծում է մի շարք խնդիրներ կրիտիկ վերլուծության և գնահատման համար: Համապատասխանորեն, խորհուրդի կազմի մեջ փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների ներգրավման հնարավորությունների (Ինչպես քանակական, այնպես էլ աշխարհագրական և գենդերային համատեքստի մեջ) ընդլայնումը հանդուրժողականության և քաղաքական ինտեգրման ազգային ստրատեգիայի կատարման մոնիտորինգի իրականացման համար օգտակար կլինի: Հենց այստեղ էլ, կարևոր է ինքը էթնիկական փոքրամասնությունների կազմակերպությունների համար շահերի պաշտպանության և մոնիտորինգի ուղղությամբ համապատասխան տրենինգների առաջարկումը, քանի որ նրանց ստրատեգիական և գործողությունների պլանի մոնիտորինգը և գնահատումը հենց իրենք ինքնուրույն կիրականացնեն: Այս կառավարական փաստաթղթերի մեջ ֆիքսացված նախաձեռնությունների և առաջարկությունների կատարման որակի վերահսկողությունը օգտագործած կլինեն ամենակարևոր մեխանիզմներից մեկը:

- **«Համայնքային պլանավորման համապարփակ ստանդարտների» ներդրում՝ «Համայնքային պլանավորման համապարփակ ստանդարտների» համակարգը քաղաքային հատակագծման**

Ժամանակակից ամենակարևոր մեխանիզմն է, որն էլ ստեղծում է ուղեցույց, հասարակական, նրանց միջև նաև էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների մասնակցության պայմաններում, քաղաքային հատակագծման և կայուն զարգացման գործընթացը կառավարելու համար (AADNC, 2004): Հասարակական պլանավորման այս համեմատաբար նորարարական, մոտեցման մեջ սահմանված դերը փոքր հետաքրքրված խմբերի փոխարեն լայն հասարակությանն է տրվում: «Համայնքային պլանավորման համապարփակ ստանդարտները» տեղական համայնքի սեփական հասարակական տարածքային տեսլականի սահմանման հնարավորությունն է տալիս: Նման մոտեցումը կոնկրետ կառավարական ծրագրերի և նախագծերի պլանավորման, իրականացման և գնահատման գործընթացում քաղաքացիների մասնակցության ընդլայնությունը, այս գործընթացը ավելի շատ ինկլյուզիվ է դարձնում: Գործունեությունները, որոնք այս ստանդարտները օգտագործման պայմաններում կիրականանան, լավագույն երաշխիք է, որ ինքը հասարակությունը այս դեպքում, էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները, կդառնան հասարակական տարածքի հետագա զարգացման համար պատասխանատու անձիք: Լայն հասկացողությամբ, հասարակության յուրաքանչյուր անդամ, անկախ տարիքային, գենդերային, էթնիկական և այլ նշանով տարբերությունների, կարող են սահմանել հասարակական անհրաժեշտություններն ու առաջնահերթությունները, առաջարկությունը և նրանց կառավարման մեջ մասնակցությունը, ինչ կարևոր է զարգացման համար սեփական և եզակի հեռանկարներ ներկայացնելու համար: Պետք է հաշվի առնել, որ լեզվական պատնեշը նպաստելու համար կարող է օգնել այս գործընթացի լուսանկարչական նյութով, էլեքտրոնային խաղերով և այլ նորարար մեթոդները ներկայացնելով: Չնայած այն, որ այսօր, Քվեմո Քարթլիում և Կախեթիում պետական հավատարմատարի գրասենյակներում գործում են էթնիկական փոքրամասնություններով համալրված խորհրդատվական խորհուրդները, որոնց պարտավորություններն են տեղական մակարդակի վրա ինտեգրման հետ կապված հարցերի վերաբերյալ աշխատելը, նրանց արդյունավետությունը տարբեր փորձագետների կարծիքով (Սորդիա, Գ., Սվանիշվիլի, Ա., Լոսաբերիձե, Դ. և ուրիշները) բավականին ցածր է: Հենց այդ պատճառով, համայնքային պլանավորման և տեղական հասարակության հետաքրքրությունները առավելագույն նախատեսելու նպատակով է հարկավոր այս ինստիտուցիան, որը շատ ավելի արդյունավետ պետք է աշխատացնել, ինչը արտասահմանի ամենալավ պրակտիկաները ճանաչելու, տեղում այցելությունների, հենց իր մարզապետի ինստիտուտի այս հարցերի հանդեպ զգայունության և աջակցության աճի համար կլինի կողմնորոշված:

- **«Բաց կառավարման գործընկերության» (OGP) նախաձեռնության շրջանակներում, տեղեկատվության ազատության զարգացման ինստիտուտի (IDFI) կողմից առաջարկված առաջարկությունները տեղեկական մակարդակին իրականացնելը՝** առաջարկությունները ներառում են մի ցանկ էլեկտրոնային պետիցիաներ և խորհրդատվական պլատֆորմների համակարգի իրականացնելն էլ անմիջապես տեղական ինքնակառավարությունների մակարդակին (OGP, 2014): Այս համակարգի միջոցով, կառավարական մարմինների ներկայացուցիչները իրենք են ստեղծում որոշում կայացնելու գործընթացի մեջ հետաքրքրված խմբերի, նաև էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների,

մասնակցելու համար ավելի շատ հնարավորություններ են տալիս, որպեսզի իրենց նախաձեռնությունները ներկայացնեն և կառավարության օրակարգում տեղադրեն երաշխիքները, կարևոր քանակի էլեկտրոնային ստորագրությունները կարգավորելու դեպքում¹³: Տեղեկատվության ազատության զարգացման ինստիտուտի այս նախաձեռնությունը ազգային մակարդակին որոշումների համար է կողմնորոշված, բայց հասարակական մասնակցության հետևյալ աջակցության համար, հարկավոր է դառնում նախաձեռնության ուղղակի տեղական ինքնակառավարությունների մակարդակին իրականացումը և աջակցությունը: Նմանապես, տեղական ինքնակառավարությունների մակարդակին պետք է իրականացվել հասարակական խորհրդատվական պլատֆորմների համակարգը, ինքը կառավարական և ոչ կառավարական սեկտորի ներկայացուցիչների միջև համագործակցության ռեժիմում փոխհարաբերություններ է ապահովելու:

- **Տեղեկատվության պրոակտիվ ռեժիմում մատչելիության ապահովումը՝** նշված առաջարկությունը Վրաստանում տեղեկատվության ազատության զարգացման ինստիտուտի (IDFI) առաջարկով, ակտիվ իրականանում է կենտրոնական կառավարության մակարդակին (OGP, 2014): Անհրաժեշտ է, այն իրականանա նաև տեղական ինքնակառավարությունների մակարդակին: Միննույն ժամանակ, տեղական ինքնակառավարությունների կողմից օգտագործված որակի կառավարման ստանդարտները պետք է ներառեն տեղեկատվության պրոակտիվ ռեժիմում տարածման գնահատման կոնկրետ ցուցանիշները, ինչը նրանց պաշտպանման երաշխիք է ստեղծում: Նշված առաջարկության իրականացման դեպքում, կհեռացվեր կառավարության և արտաքին ակտորների միջև այսօր գոյություն ունեցող իներակցիայի խնդիրները, ինչը, հաճախ, ճիշտ տեղակատվության պակասությունից է առաջացել: Միջազգային դոնոր կազմակերպությունների պատրաստ լինելու պայմաններում, որ բաց և թափանցիկ կառավարությանը աջակցելը, նման առաջարկության իրականացման հնարավորությունը բավականին իրական է երևում: Այստեղ նույնպես պետք է ընդգծել էթնիկական փոքրամասնությունների հետ կապի ուղիների համարժեք ընտրության ժամանակը և նաև ակտիվ օգտագործման հարցը: Մասնավորապես, հարկ է նշել, որ հետազոտության գործընթացում լրատվամիջոցների հանդեպ վստահությունը պատասխանողների դրական գնահատման դաշտում դրվեցին և էթնիկական փոքրամասնությունների հանդեպ գոյություն ունեցող խնդիրները լուծելու մեխանիզմներից մեկն է լրատվամիջոցների օրակարգում էթնիկական փոքրամասնությունների հարցի ընտրման անվանումը: Սոցիալական հետազոտության և վերլուծության ինստիտուտի կողմից 2019 թվականի մարտի քննարկմանը մասնակցող էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները, նաև ինչպես միջազգային և տեղական ոչ կառավարական կազմակերպությունների ներկայացուցիչները, նշում են, որ լրատվամիջոցների հանդեպ վստահությունը տեղում, կոմպակտ բնակեցված շրջաններում, հատկապես բարձր է: Այս իրականությունից ելնելով, տեղական շրջանային

¹³ Տեղեկատվության ազատության զարգացման ինստիտուտի կողմից առաջարկված 10 հազարանոց նվազագույնը, ներկայումս՝ մինչև 5 հազար էլեկտրոնային ստորագրության է նվազել):

լրատվամիջոցների աջակցությունը սահմանվում է, ինչպես արդյունավետ մեխանիզմներից մեկը էթնիկական փոքրամասնությունների մեջ վրաց տեղեկատվական դաշտում հասանելիությամբ և էթնիկական փոքրամասնությունների մեջ վրաց հասարակության հանդեպ մշակութային-քաղաքական ինքնության զգացման աճի ուղղությամբ:

- **Հասարակության մասնակցությանը վերաբերող գոյություն ունեցող բացասական վերաբերմունքի փոփոխությունը՝** քաղաքացիական մասնակցության ինստիտուցիական շրջապատի բարելավման և որոշումներ կայացնելու գործընթացում արտաքին ակտորների ներգրավվածության նպատակով, կարևոր է հասարակական մասնակցության վերաբերյալ էթնիկական փոքրամասնությունների մեջ գոյություն ունեցող բացասական դիրքորոշումները փոխել և կառավարական շրջապատի ներկայացուցիչների համար առանց «Աչքի» առավելություններին ծանոթանալ: Մասնավորապես, անհրաժեշտ է նրանց համապատասխան ըմբռնումը, որ արտաքին ակտորների առաջարկները, հնարավոր է պարունակել կարևոր ռեսուրս գոյություն ունեցող հասարակական խնդիրների լուծան համար, տեղական համայնքների ներկայացուցիչները հնարավոր է ունենան բարդ խնդիրների օպտիմալ որոշման մասին ավելի շատ տեղեկատվություն և համապատասխանորեն նաև առաջարկություններ, հասարակական ներգրավվածությունը ապահովում է ստացած որոշումների համար միասնական պատասխանատվություն և հսկում է մեզ կոնֆլիկտ ռեժիմում հարցի քննարկման մեջ, հասարակական ներգրավվածությունը օգնում է ստացած որոշումների ավելի շատ լեգիտիմություն հասարակության աչքում, ինչը քաղաքացիական բողոքի հնարավորությունն է նվազեցնում, հասարակական մասնակցության միջոցով արտաքին ակտորները, նրանց միջև ակտիվիստները և շարքային քաղաքացիները, զգում են որ նրանց դիրքերը կարևոր են և արժեքավոր: Հասկանալով այդ առավելությունները, կարևոր օգնություն կցուցաբերի Վրաստանի հասարակական մասնակիցների հնարավորությունների ուժեղացմանը: Թեև, առաջարկության արդյունավետ կատարումը, նաև, կախված է այսօր էթնիկական փոքրամասնությունների մեջ այն խոչընդոտող գործոնների վերացման և թուլացման հետ, որոնք էլ, պատասխանողների կարծիքով, նրանց խանգարում է քաղաքական գործունեությունների մեջ (Որոնցից են, օրինակ՝ տեղական ինքնակառավարությունների հանդիպումները, քաղաքական կուսակցությունների անդամությունը, ակցիաներում մասնակցությունը, նախընտրական կամպանիաներում մասնակցությունը և այլն) ակտիվ ներգրավվածությունը: Քաղաքացիական մասնակցությանը խոչընդոտող հիմնական գործոնները հետազոտության մեջ ընդգծվեցին. Քաղաքականության նկատմամբ հետաքրքրություն չունենալը (42.7%), ընտանեկան գործերի մեջ ակտիվ ներգրավվածությունը (28.3%), վրացերենի կատարյալ չիմանալը (26.2%): Հետաքրքիր է այս խոչընդոտող հանգամանքների բաժանումը ըստ էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի. Գործոն՝ «Քաղաքականության նկատմամբ հետաքրքրություն չունենալը» հատկապես բարձր է ուրբան փոքր էթնոսների մեջ (56%); մինչդեռ, քաղաքական մասնակցության համար վրացերենի չիմանալու պատճենը ընդգծված էր ադրբեջանական համայնքի պատասխանողների մեծամասնության մեջ (66.9%): Բաի այդ, պլանավորած իրադարձությունների մասին տեղեկատվության բացակայության խոչընդոտող գործոն է ադրբեջանական համայնքի պատասխանողների 42.3%-ի համար: Ինչ վերաբերվում է

ավանդույթներին և կրոնական համոզմունքներին, ինչպես քաղաքական մասնակցության պատենշներին, այս գործոնները համարյա բոլոր էթնիկական խմբերի մեջ ավելի քիչ են կարևոր, քիստ համայնքից բացի, որտեղ կրոնական համոզմունքները 16.9%-ը և ավանդույթները 13%-ն են անվանել որպես պատենշ: Գենդերային համատեքստի մեջ հետաքրքիրն այն է, որ երկու խմբերում էլ քաղաքական մասնակցությանը խոչընդոտող հանգամանքների հետ կապված գրեթե նույնական միտումներ են հատվում (ISSA, 2019, Դիագրամ # 42): Համապատասխանորեն, էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական գործունեության այս խոչընդոտող գործոնների նախատեսումը և ռեակցիան պիտի դառնա ինչպես կենտրոնական, այնպես էլ տեղական կառավարության և միջազգային դոնորի կազմակերպությունների թիրախը:

- **Կենտրոնացում հասարակության խնդիրների լուծման մեխանիզմների շուրջը և ոչ թե քաղաքականացնել այդ հարցը՝** քաղաքացիական մասնակցության ինստիտուցիոնալ միջավայրի բարելավման և որոշումներ կայացնելու գործընթացում արտաքին ակտորների ներգրավվածության օգնելու նպատակով, կարևոր է, հենց ինքը կառավարությունը (ինչպես կենտրոնական, այնպես էլ տեղականը) վերացնի քաղաքական հայացքների համատեքստի մեջ քննարկման հարցը, ինչը էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների վերաբերյալ, շատ դեպքերում, սեպարատիզմի վտանգի հետ է կապված: Նման տեսլականը հետաքրքրված արտաքին ակտորների դիրքերի հետ ծանոթանալու և կիսվելու շատ պերսպեկտիվա կստեղծեր: Կառավարության համար չպետք է կարևոր լինի քննարկել այն մասին, թե որ քաղաքական խմբավորման հետ են կապված այս կամ այն արտաքին ակտորը, այլ այն, թե հասարակության խնդիրների որոշման համար ինչ այլընտրանքային առաջարկներ են առաջարկված էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների կողմից: Խնդիրների մասին քննարկումը քաղաքականության փոփոխության վրա է կողմորոշված (policy oriented change) ապոլիտիկ ռեժիմին անցնելու պատասխանատվությունը, արևմտյան փորձով, հենց կառավարությունը պետք է ինքն իր վրա վերցնի: Մինևույն ժամանակ, հասարակական խնդիրները լուծելու համար կողմնորոշման մեջ կօգնեն և կարևոր ձևով կխրախուսեն արտաքին ակտորներին, եթե կառավարության հետ կունենային ավելի շատ համագործակցություն, ինչ հենց գործընթացն շատ ավելի կառուցողական կդարձներ: Ի վերջո, այս էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների քաղաքական և քաղաքացիական մասնակցության հնարավորությունները կաճեցնեին և որոշում կայացնելու գործընթացն ավելի ինկլուզիվ կդարձնեին: Պետք է հաշվի առնել այն, որ այս ոչ միայն արտաքին ակտորներին կխրախուսի, նաև կբարձրացնի փոքրամասնությունների վստահությունը կառավարության հանդեպ, այն տեսանկյունով, որ կառավարությունը արդեն կողմորոշված է խնդիրը լուծելու վրա, անձի/արտաքին ակտորի կամ օպոնենտի քաղաքականության հայացքներից անկախ:
- **Էլեկտրոնային տեխնոլոգիաների ակտիվ օգտագործումը էլեկտրոնային մասնակցության համար երկլեզու ծառայության ռեժիմում՝** նշված առաջարկությունը ի նկատի ունի այնպիսի տեխնոլոգիաների օգտագործումը, որոնցից են, Geo-տեղեկատվական և համակարգչային մեդիացիայի համակարգները, էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական և

քաղաքացիական մասնակցության հնարավորության աճեցման նպատակով: Շարքային քաղաքացիներին, այնպես ինչպես ցանկացած հետաքրքրված ակտորին, էլեկտրոնային տարածքում երկկողմանի հաղորդակցությունը ավելի շատ հնարավորություն պետք է տրվի և այն պետք է դառնա կառավարության համար աշխատելու ստանդարտը, հասկապես՝ տեղական մակարդակին: Էլեկտրոնային ներգրավվածության համակարգի վրա անցնելը կարևոր ձևով կպարզեցնեք հասարակական ներգրավվածության գործընթացի արտադրությունը և միննույն ժամանակ շատ կեժանացներ ուղիղ ռեժիմում համամասնակցության հետ կապված ծախսերը: Կառավարության կողմից նման համակարգների առաջարկությունը կարևոր ձևով կխրախուսեք արտաքին ակտորներին, նրանց միջև նաև ակտիվիստների և շարքային քաղաքացիների հասարակական ներգրավվածությունը: Էլեկտրոնային հաղորդակցությունների քաղաքացիական մասնակցության համար օգտագործումը քաղաքացիների սեփական դիքերի արտահայտմանը ավելի շատ հնարավորություն կտար: Քաղաքացու վրա կենտրոնացված էլեկտրոնային մասնակցության, էլեկտրոնային ծառայությունների մատուցմանը և էլեկտրոնային ադմինիստրացիայի մեխանիզմների ներդրման հետ կապված ֆինանսներ փնտրելու տեսանկյունով, անհրաժեշտ է, կառավարությունը ակտիվ օգտագործի «Լավ կառավարման» այնպիսի աջակից մեխանիզմներ, ինչպիսին էլ միավորված ազգերի կազմակերպությունը և համաշխարհային բանկը հետքերը պետություններին է առաջարկում⁴: Թեև, այս կողմից առաջին պահանջն է, որն էլ մի քանի միջազգային և տեղական ոչ կառավարական կազմակերպություն է (Օրինակ, մարդու իրավունքների ուսուցում և մոնիտորինգի կենտրոն (EMC)) կառավարությանը առաջարկում են, այս «Ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական շրջանակը կոնվենցիայով Վրաստանի կողմից 2006 թվականից իր վրա կրած դրական պարտականությունների կատարումը, այս պարտականություններին համաձայն, այն ադմինիստրացիական միավորի մեջ, որտեղ էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները ապրում են ավանդաբար կամ մեծ քանակությամբ, պետական կազմակերպությունները հնարավորինս շատ պետք է ապահովեն փոքրամասնությունների լեզվի օգտագործումը ադմինիստրացիական մարմնի և էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչ անձանց միջև, նրանց թվում նաև էլեկտրոնային համակարգների մեջ հարաբերությունների ժամանակ:

Այս կողմից ընդհանուր դատարանների համակարգում թարգմանիչով է ապահովում լավ փորձը կիսելով կոմպակտ բնակեցված ռեզիդենտներում, այն առանձնահատուկ կարևորություն է ստանում:

Առաջարկությունների փաթեթ 3

⁴ Broad, R.. (2007). 'Knowledge Management': A Case Study of the World Bank's Research Department. *Development in Practice*, 17(4/5), 700–708. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/25548272>

Նշված փաթեթի նպատակն է առաջարկությունների առաջարկումը հանրային քաղաքականության որոշմանը էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչ քաղաքացիական ակտիվիստների ազդեցության բարձրացման նպատակով: Առաջարկությունների մեծ մասը քաղաքացիական մասնակցության առջև գոյություն ունեցող խնդիրների հաղթահարելու մեխանիզմների ներքնից, ինքը էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների քաղաքական շահերի պաշտպանության հնարավորություններից ելնելով է նայում:

- **Ավելի շատ ապացույցներ օգտագործելը քաղաքական շահերի պաշտպանության կամպանիայի իրականացման գործընթացի մեջ՝** կանխարգելիչ մեխանիզմների ձևով, կարևոր է այն, որ Վրաստանում էլ ներդրվի OSCE/ODIHR-ի կիրառական պրակտիկան առցանց հարթակների ձևով, որտեղ տեղի կունենար խտրականության, իրավունքների խախտումների կամ ատելության խոսքի օգտագործման դեպքում փաստաթղթում: Նշված առաջարկությունը նաև ընդգծում է շահերի պաշտպանման կամպանիայի մեջ ապացույցների վրա հիմնված առաջարկների կարևորությունը: Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական և քաղաքացիական մասնակցության և ներգրավվածության հնարավորությունների ուժեղացման տեսանկյունով, արգումենտային և փորձագիտական գիտելիքների վրա հիմնված քննարկումներին կարևոր նշանակություն է տրվում: Այն կառավարության ձեռքից հնարավորությունը կտաներ, հանրային քաղաքականի որոշումների մեջ էթնիկական փոքրամասնությունների բացառելու և հանրային քննարկմանը ավելի շատ գործնական, ապոլիտիկական բնույթ կտար: Քաղաքականության քննարկության մեջ կոնկրետ հասարակական խնդիրները լուծելու մասին քննարկելու տեսանկյունով էլ կլինեն և գործընթացի քաղաքականացումը ավելի քիչ կպատահեր: Այս տեսանկյունով, կարևոր է ապացույցների համար անհրաժեշտ բոլոր ներքին և արտաքին ռեսուրսների ակտիվ օգտագործումը: Էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները, հիմնավորված ապացույցները ներկայացնելու նպատակով, տեղական և միջազգային հետազոտությունների արդյունքները պետք է օգտագործեն և խնդիրը լուծելու ամենալավ պրակտիկաները հաշվի առնեն: Հարտկապես կարևոր է, որ նրանց կողմից արտադրված շահերի պաշտպանման կամպանիան հիմնադրեն կոնկրետ քաղաքականության փաստաթղթերին, որտեղ նրանց դիրքերին աջակից փաստարկները ավելի շատ ճշտությամբ կլինի գրված: Այս կողմից հատկապես շեշտադրումը պետք է կատարվի քաղաքականության փաստաթղթի մեջ, որպես հավելված ներկայացնել ամենալավ պրակտիկաներին:
- **Քաղաքականության շահերի պաշտպանության գործընթացում ներգրավված կտորների կառուցվածքի, ստրատեգիայի և փաստարկների բազմազանացում՝** ընդհանուր տարածված կարծիքը, որին համաձայն էլ, ինչքան բազմազան է քաղաքականության շահերի պաշտպանման խմբերի կազմը և ինչքան էլ բազմազան է նրա շահերի պաշտպանման ստրատեգիան, այնքան ավելի շատ է այն հնարավորությունը, որ քաղաքականության շահերի պաշտպանման գործընթացը հաջողությամբ կավարտվի (Sabatier, Jenkins-Smith, 1993): Հենց այդ պատճառով էլ, քաղաքականության շահերի պաշտպանման գործընթացում ներգրավված

խմբերը ակտիվ պետք է հոգ տանեին կամպանիային մասնակից ակտորների կազմի և ստրատեգիայի բազմազանության աճի համար, օգտագործում էին բոլոր հնարավոր ներսին և արտաքին փորձագիտական ռեսուրսի սեփական փաստարկների համար ավելի շատ հավաստիություն տալու: Շահերի պաշտպանման կամպանիայում այնպիսի ստրատեգիաների փոխատեղելիություն է և օգտագործել է գուգահեռ ռեժիմը, որոնցից են լրատվամիջոց կամպանիան, առաջարկությունը, լոբբինգը և քաղաքացիական ակտիվիզմը, մեծ օգնություն կտար էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչ շահերի պաշտպանման խմբերին ցանկալի փոփոխությունների հասնելու համար:

- **Քաղաքականության շահերի պաշտպանման գործընթացի հետևողական պլանավորումը՝** հետազոտության մեջ մասնակից պատասխանողների պատասխանները մեզ վստահեցնում են, որ իրենց անհրաժեշտ է քաղաքականության շահերի պաշտպանման հնարավորությունների զարգացումը: Ասեմ ավելին, նրանք այս ոլորտում տեղեկատվության և համապատասխան գիտելիքների և հմտությունների լուրջ պակասություն ունեն: Այսպիսով, օրինակ, հետազոտության մասնակիցների 83.6%-ը տեղական ինքնակառավարությունների կողմից կազմակերպված ոչ մի միջոցառում(ների) մեջ չեն մասնակցել: Պատասխանողներից 7.2%-ը չի հիշում, միայն շատ քիչ է նրանց թիվը, ովքեր էլ բյուջեի պլանավորման մեջ (0.7%), մունիցիպալիտետի զարգացման ստրատեգիայի մշակմանը (1.3%), քաղաքում/մունիցիպալիտետում անցկացվող տարբեր գործողությունների պլանավորման մեջ (2.4%) կամ քաղաքի/գյուղի առաջնահերթությունների սահմանման մեջ են (3.6%) մասնակցել ((ISSA, 2019, Դիագրամ N60): Այս պատճառով էլ, ցանկալի է, էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները օգտագործեն շահերի պաշտպանման կամպանիայի պլանավորման տարբեր ուղղեցույց: Այսպես օրինակ՝ «Քաղաքական շահերի պաշտպանության ուղեցույցը դեպի փոխակերպող երկրներ» (2012) առաջարկում է մի շարք մանրամասն հրահանգներ, թե ինչպես պետք է իրականացնել քաղաքականության շահերի պաշտպանման կամպանիան: Այստեղ գրված է այն խոչնդոտները, որոնք էլ այս գործընթացում շահերի պաշտպանության խմբերն են հաղթահարում: Նման ուղեցույցները քաղաքականության շահերի պաշտպանությամբ զբաղված արտաքին ակտորներին, որոնք էլ այս փուլին սպոնսորան ձևով պլանավորած կամպանիայով են առանձնանում, շատ են օգնում շահերի պաշտպանության գործընթացի ավելի արդյունավետ վարելու համար: Լավ պլանավորած և նախընտրական սահմանված կամպանիան, հանրային քաղաքականության որոշումների վրա քաղաքացիական ակտիվիստների վրա ազդեցության հնարավորությունները զգալիորեն կբարձրանա:

Ներքևում ներկայացրած է էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների քաղաքական և քաղաքացիական ինտեգրման միջազգային փորձի հիման վրա գոյություն ունեցող լավագույն պրակտիկաները, որոնց ակտիվ օգտագործման դեպքում Վրաստանը հնարավորություն ունի առավել արդյունավետություն և արդյունավետ կերպով բարձրացնել էթնիկ փոքրամասնությունների ինտեգրման ցուցանիշների աճը: Կարևոր է, որ էթնիկական փոքրամասնությունների ինտեգրման տեսանկյունով ակտիվ լինի աջակցված ազգային փոքրամասնությունների պաշպանի մասին

շրջանակային կոնվենցիայի խորհրդատվական կոմիտեի առաջարկությունները և կատարի նրանց նախատեսումը բյուջետային առաջնահերթությունների սահմանման ժամանակ:

Հավելված # 1 – Էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների քաղաքական և քաղաքացիական իրտեգրման միջազգային փորձը՝ լավագույն պրակտիկաները:

<p>Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական և քաղաքացիական և Քաղաքացիական ներգրավվածության աջակցման մեխանիզմներ</p>	<p>Պարզաբանում</p>
<p>Քվոտաներ խորհրդարանական մարմնի մեջ</p>	<p>Քվոտաները ակտիվորեն օգտագործվում են փոքրամասնությունների համար, նրանց միջև էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական ներկայացուցիչների բարելավման նպատակով և քննարկվում են հավասար հնարավորություններ տալու և որպես հավասարակշռող մեխանիզմ քաղաքական իշխանությանը: Հետագոտությունները ցույց են տալիս, որ ավելի շատ քանակությամբ ինչպես ազգային, այնպես էլ տեղական մակարդակի օրենսդիր մարմիններում ներկայացուցչությունը դրական կլինի էթնիկական փոքրամասնությունների առջև կանգնած սոցիալական-տնտեսագիտական խնդիրները լուծելու նպատակով նաև բյուջետային առաջնահերթությունները բաժանելու ժամանակ: Օգտագործվում է այնպիսի երկրներում ինչպիսին են. Բելգիա, Ռումինիա, Խորվաթիա, Սլովենիա: Նախկինում այն օգտագործվել էր Պաղեստինում, Չիլիում և այլ երկրներում:</p>
<p>Էթնիկական նշանով քաղաքական կուսակցությունների ձևավորման պրակտիկան</p>	<p>Որոշ երկրներում քաղաքական կուսակցությունների ձևավորվումը իրականանում է էթնիկական նշանով: Չնայած այդ, որ ինքը էթնիկական փոքրամասնությունների խնդիրների վրա ըստ կողմնորոշմանը տարբերվում են իրարից ոչ էթնիկական նշանով գործուն քաղաքական կուսակցությունների, այս դեպքում ենթադրվում է ուղակիորեն ոչ գերիշխող էթնիկական խմբերի քաղաքական կուսակցությունների ձևով ֆունկցիոնալությունն է: Օգտագործվում են այնպիսի երկրներում ինչպիսին են. Հնդկաստան, Բիրմա, Պակիստան, Քենիա, Նիգերիա, Եթովպիա, Բուրունդի, Ռումինիա, Սլովենիա, Ֆիլիպինյա, Մոնտենեգրո, Ալբանիա, Բոսնիա ու Հերցեգովինա և այլն:</p>
<p>Մածոռիտար ընտրական համակարգը օրենսդիր մարմնում էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչներ լինելու նպատակով</p>	<p>Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական ներկայացուցիչների բարելավման այնպիսի համակարգի հետ համեմատած, որոնցից են, այլընտրանքային քվեարկությունը, էթնիկական փոքրամասնությունների քվոտայի տեղաբաշխման և խառը ընտրական համակարգը, նշված մեխանիզմը ավելի արդյունավետ մեխանիզմ է համարվում և էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական ներկայացուցիչների ակտիվացման նպատակով է օգտագործվում: Սակայն, ճանաչում է էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների քաղաքական ակտիվության ինչպես պայման, օգտագործելու այս մեխանիզմը: Օգտագործվում են այնպիսի երկրներում ինչպիսին են. Նոր Զելանդիա, Միացյալ Նահանգներ, Բելգիա, Լիբիա, Ռուսաստան, Սլովենիա, Չիլիում և այլն:</p>
<p>Այլընտրանքային քվեարկության համակարգ</p>	<p>Չայն տալու օրենքը, որն էլ ընտրողների կողմից նախապատվությունների հիման վրա հենվում են մի քանի թեկնածուների անուններին և առանց երկրորդ փուլի օգտագործվում է բացարձակ մեծամասնություն ունեցող թեկնածուի հայտնաբերելու համար բոլորից քիչ արտոնյալ թեկնածուների որակագրկման հաշվին, էթնիկապես երկբևեռ և կոնֆլիկտ հասարակությունների մեջ էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական ներկայացուցչությանը</p>

<p>Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական և քաղաքացիական և Քաղաքացիական ներգրավվածության աջակցման մեխանիզմներ</p>	<p>Պարզաբանում</p>
	<p>երաշխավոր էր համարում: Մակայն, գոյություն ունեցող պրակտիկայի դիտարկմամբ ավելի քիչ է քննարկվում, որպես արդյունավետ մեխանիզմ: Օգտագործվում էր այնպիսի երկրներում ինչպիսին են. Ֆիջի, Հարավային Աֆրիկա, Բոսնիա և Հերցեգովինան հետհակամարտային ժամանակաշրջանում:</p>
<p>Էթնիկական փոքրամասնությունների կուսակցական ռեկրուտը էթնիկապես ոչ դոմինանտ կուսակցությունների մեջ</p>	<p>Նշված մեխանիզմների իրականացման ոչ միատարր ձևեր գոյություն ունեն և էթնիկական փոքրամասնությունների հանդեպ վերաբերմունքից են կախված, ինչը ռեկրուտացման մակարդակին հնարավոր է ենթադրի ինչպես էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների, այնպես էլ նրանց խնդիրները սեփական օրակարգում ակտիվ ռեպրեզենտացումը:</p>
<p>Էթնիկական փոքրամասնությունների հանրային սեկտորի վարչությունում և հանրային ծառայությունների մասնակցության ապահովումը</p>	<p>Ինչպես ազգային, այնպես էլ տեղական մակարդակին, հանրային վարչության էթնիկական նշանով ներկայացուցչությունը կապված է նրանց միջոցով հանրային ծառայությունների ապահովման հետ: Բացի այդ, կարևոր է, որ էթնիկական փոքրամասնությունները ունենան հանրային ծառայություններով օգտվելու կատարյալ հնարավորությունը: Եվրոպական Միության մասշտաբով, այն ապահովված է հանրային սեկտորի ծառայությունների բարելավման գործընթացում բոլոր խմբի, նրանց միջև նաև, էթնիկական փոքրամասնությունների ներգրավվածությամբ:</p>
<p>Խորհրդատվական և խորհրդատուների խորհուրդները տեղական մակարդակին և մասնակցական պրակտիկաների ներդրումը</p>	<p>Եվրոպապակ Միության փորձով, տեղական մակարդակին էթնիկական փոքրամասնությունների ներգրավվածության արդյունավետ մեխանիզմն է և նրանց խնդիրների արտիկուլացումը և որոշման արդյունավետ հնարավորությամբ է քննարկվում: Կարևոր է ընդգծել այն հանգամանքները, որ որոշումներ կայացնելու գործընթացում կարևոր արժեքով է ճանաչված էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների համամասնակցությունը և դիրքերի նախատեսումը, ինչը հանրային սեկտորի կողմից մատուցված ծառայությունների բարելավման հիմքով է հայտարարված:</p>
<p>«Դրական խտրականության» քաղաքականության իրականացումը</p>	<p>Հանրային քաղաքական ոլորտային քաղաքականության դասընթացները, որոնք էլ էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների համար նախընտրելի հասարակական հարստությանը և օգուտի կողմն է կողմորոշված և տարբեր ծրագրերի և նախագծերի ձևով է իրականանում: Չնայած դրան, որ նշված դասընթացների գնահատումը բնութագրվում է հակասություններով, քաղաքականության արդյունավետության տեսանկյունից, նրանց արդյունավետությունը ակտիվ արտացոլվում է աղքատության, առողջապահության, գործազրկության և այլ խնդիրներ լուծելու համար: Այս տեսանկյունով հատկապես ակտիվ են օգտագործվում կրթության մասնակցությանը կողմորոշված ծրագրերը էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների համար: Այստեղ կարևոր ընդգծում է հարկավոր տնտեսական և սոցիալական զարգացման կողմը նաև կողմորոշված միջամտությունները: Դրական խտրականության քաղաքականության անցկացումը չի սահմանափակվում ըստ ոլորտների և համապատասխանորեն, Ներառում է բոլոր կոնկրետ խնդիրների վրա ռեակցիան, ինչը այս խմբի ներկայացուցիչների համար է կարևոր որոշման</p>

<p>Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական և քաղաքացիական և Քաղաքացիական ներգրավվածության աջակցման մեխանիզմներ</p>	<p>Պարզաբանում</p>
	<p>առումով: Հունաստանը, Բուլղարիան և Ռումինիան ակտիվ հոգ է տանում առողջապահության մատչելիության բարելավման մասին էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների համար: Գերմանիան, Նիդեռլանդները և Դանիան կենտրոնանում են կանանց հատուկ կարիքները բավարարելու վրա էթնիկական փոքրամասնությունների մեջ: Բուլղարիան, Ռումինիան, Չեխիան և Հունգարիան հիմնականում ուշադրության կենտրոնում են պահում գնչուների փոքրամասնությունների մեջ կրթության մատչելիությանը և բնակության պայմանները բարելավելու վրա:</p>
<p>Ինկլուզիվ աշխատաշուկայի սկզբունքներով առաջնորդվել</p>	<p>Նշված էթնիկական փոքրամասնությունների աշխատանքային իրավունքների ապահովման պատճառով, առաջին հերթին ի նկատի ունի էթնիկական նշանով սեգրեգատված աշխատանքային շուկայի դեմ պայքարը: Էթնիկական փոքրամասնությունների աշխատանքային շուկայում ինտեգրման նպատակով ակտիվ քայլեր դնելու նպատակային ծրագրերի ճանապարհով կհասնի և կոմպակտ բնակեցված ռեգիոններում աշխատավայրերի ապահովման նպատակով ներդրումային նախագծերի իրականացման շարժառիթային մոտիվացիաների առաջացումն ի նկարի ունի: Այստեղ նաև քննարկվում է աշխատանքի շուկայի պահանջների հետ մոտավորապես նպատակով, էթնիկական փոքրամասնությունների մեջ համապատասխան գիտության և որակավորման փոխանցման մասին հոգ տանելը: Կարևոր է, որ Եվրոպայական Միության մեջ ակտիվ իրականանում է էթնիկապես բազմապրոֆիլ աշխատանքային միջավայրի առավելությունները առաջադրելով և ներդրված քաղաքականության այնպիսի քարոզարշավների միջոցով, որոնք են «Բազմազանության խտրականության դեմ», որի Գերմանական անալոգը հայտնի է որպես «Բազմազանություն ավելի շատ հնարավորությունների համար»:</p>
<p>Պայքար կարծրատիպերի դեմ</p>	<p>Էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների իրավունքների համար հոգ տանելու խնամքը ակտիվ նկատի ունի նրանց ուղղությամբ գոյություն ունեցող կարծրատիպերի դեմ պայքարը և համապատասխան խարոզարշավների արտադրությունը, ինչը Եվրոպական Միության մեջ արտագաղթողների նոր հոսքերի մուտք գործելու հետ մեկտեղ, հատկապես ակտուալ դարձավ: Կարծրատիպերի դեմ պայքարի նպատակով, հատկապես կարևոր է հակախտրականության ժառանգությանը հոգ տանելու համար էլ, այն որպես տպագրական, այնպես էլ էլեկտրոնային լրատվական միջոցների հետ ակտիվ գործընկերությամբ ձեռք բերվեց:</p>
<p>Պայքար լեզվական պատնեշի դեմ</p>	<p>Եվրամիության մասշտաբով լեզվական խոչընդոտների նվազումը, այնպես էլ ինչպես համաշխարհային լավագույն պրակտիկով, քննարկվում է ամենակարևոր նպատակով: Այս կողմից հատուկ ուշադրություն է տրվում հանրային սեկտորի կողմից այնպիսի միջամտություններին, որոնք էլ դպրոցական կրթության մեջ էթնիկական փոքրամասնությունների լեզվի գիտության ուսուցիչների ինտեգրումը, էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչ ուսուցիչների մեջ էլ պետական լեզվի գիտության բարելավումն են: Ակտիվ քննարկվում է կոլեգիալ ուսուցումը էթնիկական լեզուն իմացող և չիմացող ուսուցիչների ուսուցման գործընկացում</p>

<p>Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական և քաղաքացիական և Քաղաքացիական ներգրավվածության աջակցման մեխանիզմներ</p>	<p>Պարզաբանում</p>
	<p>միասնական ինտեգրումով: Նույն մակարդակին, ուշադրություն է պետք դարձնել դպրոցներում միջմշակութային հմտությունների զարգացմանը և շեշտը դրվում է նախադպրոցական դաստիարակչական հաստատությունների վրա Էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչ երեխաների մեջ լեզվային և մշակութային խնդիրները հանելու, նախքան ֆորմալ կրթության մակարդակը տեղափոխելու: Նաև քննարկվում է այսպես կոչված «Երկրորդ շանսի» անունով հայտնի ծրագրերի ակտիվ իրականացումը, որն էլ մեծահասակների կրթության մեջ է օգտագործվում:</p>
<p>Քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների հետ գործընկերությունը Էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների մարտահրավերներին ի պատասխան</p>	<p>Եվրոպական Միությունը ընդունում է Էթնիկական փոքրամասնությունների խնդիրների դեմ միասնական ուժերով պայքարի անհրաժեշտությունը և ընդգծում է քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների հետ գործընկերությունների հարաբերությունների անհրաժեշտությանը Էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների անհրաժեշտությունների ուսումնասիրման և նրանց խնդիրների լուծման մեխանիզմների որոնման գործընթացում: Հատուկ ուշադրություն է դարձվում մասնագիտական ասոցիացիաների հետ համագործակցությանը, բիզնես-կազմակերպությունների հետ, բարձրագույն կրթական հաստատությունների հետ և այլ հետաքրքրված ակտորների հետ, հատկապես նաև Էթնիկական փոքրամասնությունների հարցերի շուրջ կենտրոնացված ոչ կառավարական կազմակերպությունների հետ և ուղղակի Էթնիկական փոքրամասնությունների հետ:</p>

Օգտագործված գրականության ցանկը.

1. Broad, R.. (2007). 'Knowledge Management': A Case Study of the World Bank's Research Department. *Development in Practice*, 17(4/5), 700–708. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/25548272>
2. Crowley, J. (2001). The Political Participation of Ethnic Minorities. *International Political Science Review*, 22(1), 99–121. <https://doi.org/10.1177/0192512101221006>
3. Ethnic Minorities for Labour Market (2007), Report of the High Level Advisory Group of Experts on the Social Integration of Ethnic Minorities and their Full Participation in the Labour Market. Retrieved from file:///C:/Users/Nani%20Macharashvili/Downloads/etmin_en.pdf
1. Indian and Northern Affairs Canada. Comprehensive Community Planning: Experiences in First Nations, Inuit and Northern Communities. Ottawa: Her Majesty the Queen in Right of Canada, 2004. Retrieved from www.aadnc-aandc.gc.ca/DAM/DAM-INTER-BC/STAGING/texte-text/ccphb_1100100021973_eng.pdf
2. *NGOs' recommendations for Georgia's OGP Action Plan* (2014-2015), Retrieved from <https://idfi.ge/public/upload/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%9B%E1%83%94/recommendations.pdf>
3. Paul A. Sabatier and Hank C. Jenkins-Smith, eds. *Policy Change and Learning: An Advocacy Coalition Approach* (Boulder, CO: Westview Press, 1993).
4. Saha, D.. (2009). Factors Influencing Local Government Sustainability Efforts. *State & Local Government Review*, 41(1), 39–48. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2546980>
5. Young, Eóin and Lisa Quinn (2012) *Making research evidence matter: A guide to policy advocacy in transition countries*. Budapest: Open Society Foundations. Createch Ltd: Hungary. Retrieved from http://www.icpolicyadvocacy.org/sites/icpa/files/downloads/policy_advocacy_guidebook_-_making_research_evidence_matter_-_young_and_quinn_2012_0.pdf, accessed 17 October, 2015.

1. Օգտակար հղումներ.

2. Handbook on Integration for Policy-Makers and Practitioners (European Commission, 2010)
3. <https://emc.org.ge/ka/products/saarchevno-sistemebi-saertashoriso-gamotsdileba> - EMC-ի կողմից պատրաստված գիրք փաստաթուղթը էթնիկական փոքրամասնությունների իրավունքների հետ կապված միջազգային ստանդարտներն է քննարկում: Գիրքը հրատարակվել է վրացերեն, ադրբեջաներեն և ռուսերեն լեզուներով և նա այս թեմայով հետաքրքրված իրավաբանների համար, ուսանողների համար, հանրային ծառայողների համար և համայնքի ակտիվիստների համար է նախատեսված: